

VI.

A Retyezát. (2477 m.)

Dr. Primics György-től.

Erdélyben kevés művelt ember van, ki nem ismerné, vagy legalább nem hallott volna valamit beszélni a Retyezátról, — a hótól tarkálló retyezáti bérczekről, az ezer veszélylyel járó s talán ép azért annyira keresett zergevadászatok szinteréről, az úri társaságok rövid utazással fölérő, kedvelt kirándulási helyéről, hazánk e kiváló hegycsoportjáról, melyet a természet gazdagon ruházott fel vadregényes szépségekkel. Erdélyen kívül azonban hiszem, hogy igen sokan vannak, kik a Retyezátot még híréből sem ismerik. Ezen körülmény késztetett engem arra, hogy Erdély ezen gyönyörű pontját röviden megismertessem.

A Déli-Kárpátok azon csoportja, mely Erdély délnyugati szegletében hatalmas hegytömegként nyomul be az ország belsejébe, általában Retyezát neve alatt ismeretes. E nevet a Malomvíz felett emelkedő 2477 m. magas, eddig legmagasabbnak tartott Retyezát csúcsától kapta.

Ezen hegytömeg úgy tekinthető tehát, mint a Kárpátoknak nyugatról hegyes háromszög alakban való benyomulása a Zsil- és Hátszegi-völgyek közé, mely keleten csak lazán érintkezik a Petrosz-Petrillai, aránylag alacsony és keskeny hegynyereg által a Szász-Sebesi kiterjedt havasokkal, míg nyugaton egész hegytömegével egyesül a Vulkánikál, és részben a Pojána-Ruszkai-hegyvonulatokkal, hogy átlépve az ország határát, az Al-Dunáig terjedjen, azután fokozatosan alacsonyodva elenyészszék, vagy más hegyvonulatokba menjen át.

E hegytömeg határai tehát éjszakon a termékeny Hátszegi-völgy, délen a kőszénben gazdag Zsil-völgy és részben az Erdély és Oláhország közti határvonal, keleten a Petrosz-Petrillai-hegynyereg, nyugaton a Reusecz- és vele egyesült Lepusnyik-patakok.

A Retyezát kettősnek mondható, főgerince kelet-nyu-

gati irányban vonúl; éjszaki lejtője szélesebben terjeszkedik ki, mint a déli.

Az éjszaki lejtő legalól igen meredek s erdővel borított falazatot képez, mely fölé menedékes, részben fátlan hegyhátak következnek és ezek felett azután csaknem kopasz, zord, sziklás s meredek csúcsok emelkednek. A déli lejtője lankásabb és keskeny haránt-völgyek által sűrűn van átszaggatva, melyek mind az oláh Zsil völgyébe nyúlnak.

Úgy az éjszaki, mint a déli lejtőt számos, gyakran hatalmas patak szeli át, melyek közül az éjszak felé haladók a Sztrigyba, a dél felé haladók rövid lefutás után mind az oláh Zsilba ömlenek.

Hegytömegünkben számos kiváló magas csúcs emelkedik ki, melyek közt a legmagasabb a Verfu-Pelaga, ez 2506 m. Magasság szerint sorakoznak ez után: a Verfu máre (2486 m.), a Retyezát (2477 m.), a Verfu-Pápusi (2443 m.), a V. Bukurá (2427 m.), V. Gruni (2321 m.), Sztevei (2381), a V. Petrile (2281 m.), a V. Koszturá (2225 m.), a V. Sztánizora (2209 m.) stb.

E csúcsok környékén különösen a mélyedésekben és egyes sziklahasadékokban egész nyáron át találhatunk hófoltokat, melyek lassan olvadva táplálékot nyújtanak részint az alólok eredő patakoknak, részint a számos hegyi tónak.

Az erdélyi Kárpát-vidék egyetlen pontja sem dicsekedhetik annyi tenger-szemmel (hegyi tó), mint a Retyezát sziklás gerince, melyen majdnem minden nagyobb mélyedés vagy szikla-zug kristálytisztá, soha ki nem apadó vízzel van kitöltve. Ily tengersizemek a legmagasabb csúcsok környékén lépnek fel, és alig 5—6 klm.-nyi területen körülbelől 40 van; természetes, hogy ezek közt a legtöbb igen kicsiny. Leggazdagabb a Bukurá környéke, hol körülbelől tizet olvashatunk össze. Itt van a Retyezát-hegycsoport legnagyobb tava is, a Bukurá, mely után a Verfu-marei, a Pelaga- és a Zánoga- stb. tavak következnek. E hegyi tavak nehányában a pisztrángok is tenyésznek, melyeket a halászat kedvelői mesterséges úton szaporítottak el.

Ennyi az, mit a Retyezát-hegycsoport rövid megismeretése szempontjából mondhattam; hogy azonban egyéb természeti szépségeit is közelebbről szemügyre vehessük, csatlakozzunk a Retyezatra fölránduló valamely társasághoz. Ily társaságra minden évben július végén vagy augusztus elején akadhatunk, mely időtáj tapasztalás szerint a legalkalmasabb az ily havasi kirándulásokra. A gyülekezési hely rendszerint Hát szeg vagy ennek közelében valamely falu szokott lenni. A társaság innen szekeren rándul át valamely, a hegy-

ség lábánál fekvő faluba, leginkább Malomvízre, hogy onnan lóháton vagy gyalog kezdje meg a tulajdonképeni fölrándulást.

De mielőtt a havasokba mennénk, nézzünk kissé széjjel a Hátszegi-völgyben. E völgy kétségtelen, hogy Erdély legtermékenyebb, legszebb és legenyhébb völgye; ez utóbbi sajátságáról azon körülmény is tanúskodik, hogy itt a homoki vipera és a skorpió egy faja, habár gyéren, de állandóan tartózkodnak, melyek tudvalevőleg csak az enyhébb vidékeket kedvelik.

A Hátszegi-völgy aránylag igen mélyen fekszik és majdnem minden oldalról körülzárt medenczét képez, melynek csak éjszakkeleti irányban van keskeny nyílása. A hatalmas patakok által áthatított völgyalapít keletről és éjszokról alacsonyabb erdős hegykoszorú környezi, míg dél felől a Retyezát óriási tömegének fellegekkel elborított csúcsai meredeznek ég felé.

A Retyezátra fölrándulóknak legtanácsosabb Hátszegről délután indulni. Innen körülbelül két óra alatt, Szentpéter- és Uncsukfalván keresztül, a Retyezát tövében, a Ruso-patak mellett fekvő Malomvíz (Riu de móra) faluba érünk. Itt az erdész, a jegyző vagy más jó emberünk szíveségét igénybe véve, vezetőkről, lovakról és két napra való eleségről gondoskodunk, hogy a következő nap legkorábbi óráiban már útnak indulhassunk.

Malomvíz és a hozzá tartozó Szucsány nevű falu jó gyümölcstermő vidék. Nagyobb s bekerített gyümölcsös kertekben kimagasló szelíd gesztenye-fákat is láthatunk, mi egyrészt e vidék enyhe éghajlatára mutat, másrészt nagyon szokatlan látvány ily zord hegység tövében.

Azon társaság, melyben én is szerencsés voltam a Retyezátot megjárni, tizennégy tagból állott; ugyanannyi kísérő és vezető csatlakozott hozzánk. Érdekes látvány volt az, midőn reggel 6 óra tájban apró mokány lovainkra felülve, szép libasorban kezdtük meg felvonulásunkat a Ruso-patak mellett, egy keskeny, erdős oldalakkal szegélyezett völgyecskeben. Körülbelül fél óráig tartó lassú lovaglás után feljutottunk a Koleczvár aljába, egy keskeny völgyzsorulatba, hol a hatalmas hegyipatak egyhangú zúgással mozgatja a fűrészmalom kerekeit, és mind a két oldala több száz méternyi magas, chloritos-tákos palából álló sziklafalakat képez.

A patak jobb oldali erdős sziklafal tetején láthatók a regényes K o l e c z v á r romjai, melyeknek szemlélése a lezajlott régi idők zavaros eseményeit önkénytelenül is eszünkbe juttatja; sok regés és sok igaz történet fűződik e romokhoz,

de azok elbeszélése sok időt venne igénybe. A sziklafalba vágott lépcsőzetten fáradtsággal föl lehet jutni e sasfészek romjaihoz, honnan szép kilátás nyílik a Hátszegi-völgyre és a felette emelkedő hegytömegre.

Kolczvárral szemben a völgy túlsó oldalán van egy szintén romokban heverő kápolna közelebb múlt időkből, falra festett eredeti képekkel.

Kolczvár tájéka, mint már említém, chloritos-tálkos palákból áll, melyek helyenként zöldes-barna szerpentinszerű kőzetbe változnak át. E palák általában halvány zöldes-szürke színűek és egynemű tömeges-szerű kőzeteknek látszanak, melyekben helyenként apró quarz-halmazok vannak kiválva. Nagyító alatt vizsgálva látjuk, hogy e palák apró quarz-szemcsék, biotit-foszlányok, halvány-zöld és sárgás-zöld chloritos-tálkos anyag, barna és sárgás-barna szerpentinszerű részletek és tömérdek pistazit-szemcse kristályos keverékéből állanak.

Kolczvártól kezdve az út körülbelül két órányira ugyan csak a patak keskeny völgyében vezetett, melynek jobb oldala egészen erdővel van borítva, míg a meredek bal oldalon itt-ott terjedelmes pázsitok terülnek. Ezeken helyenként egy-egy kunyhó vagy ronda pajtaszerű faépület látható, melyek a meredek hegyoldalon ferdén állva lezuhanással fenyegetik a szemlélőt.

E területen a graphitos muscovit-biotit-csillámpalák uralkodnak. Ezek vékony-palás kőzetek; színök szürkés-barna. Szabad szemmel kivehető belőlök apró muscovit- és biotit-csillám pikkelyei. Ha nagyító alatt vizsgáljuk azonban e kőzeteket, látjuk, hogy az említett kétféle csillámon kívül előjönnek bennök még: bőven apró quarz- és gyéren földpát-szemcsék, egyes nephelin-kristálykák, bőven világos-sárga pistazit-szemcsék és igen sok graphit-por.

E völgyecskeből kiérve útunk a patak erdős jobb oldalára kanyarodott. Innen kezdve fokozatosan emelkedve, több mélyedés mellett elhaladva és az oldalpatakokon átgázolva, délután 2—3 óra tájban a Retyezát aljának éjszaki oldalán lévő Rászki-patak völgyébe, egy gyönyörű fenyves helyre érkeztünk, hol élvezettel magunkba szívva a balzsamos levegőt, fáradalmainkat kipihentük.

Ez út hosszában részben graphitos muscovit-biotit-, részben chloritos-tálkos és részben tiszta chlorit-palákkal találkoztam és csak a Rászki-patak völgyecskéjében egy apró szemű tömeges-szerű és egy vékony palás gneisz kezdett föllépni.

Az itteni graphitos csillámpalák mind külsőleg, mind

ásványos összetételre nézve a már ismert ilyenmő palákkal megegyeznek azon hozzáadással, hogy ezekben apró hămatit- és limonit-szemcsék is fölismerhetők. A chloritos-tálkos palák közt azonban előjönnek piszkos-szürke, tömör, de jó palás változatok, melyekben gyéren kölesnyi nagy gránát-szemcsék is fölismerhetők. Ezek nagyító alatt quarz-szemcsék, rozsdabarna és halvány-zöld chloritos-tálkos anyag, opacit- és limonit-szemcsék kristályos keverékének mutatkoznak. A gránát még meglehetősen üde s vékony csiszolatban testszínűnek látszik. A chloritpalák szabad szemmel egészen egyenmő halvány zöldes-szürke, jó palás kőzeteknek mutatkoznak, melyekben csak nagyító alatt a finomrostos chloriton kívül apró quarz-, földpát- és tömérdek gyantasárga pistazit-szemcse ismerhető fel. Az apró szemű tömeges-szerű gneisz szürkés-fehér színű, apró alkotó részei — a quarz, földpát, muscovit és biotit — szabad szemmel is fölismerhetők. Nagyító alatt ezeken kívül pistazit-tömegek is láthatók, valamint az is, hogy a földpát egészen kaolinos. A finompalás gneisz szintén szürkés-fehér színű uralkodó csillámmal. Alkotó részei megegyeznek az előbbivel, de ennél az orthoklas-földpát mellett sok plagioklas is látható, valamint az is, hogy a bő pistazit egészen nagy tömegekben lép fel.

A Rászki-patak völgyéből még jókora és igen fárasztó utat kellett megtennünk, hogy közvetlenül a Retyezát csúcsa alá érhessünk. Legalább is egy igen meredek, többnyire chloritos csillámpalából álló s gyéren fenyővel benőtt hegyoldalon kelle felkapaszkodnunk, melynek gerinczén a fák már megszűnnek tenyészni, s csak itt-ott egyes gyalog fenyűbokrok tarkázzák a szép, puha s gyeses, helyenként kőhalmazok által megszakított halmos területet.

Itt már hűvös régióban vagyunk, a levegő sokkal ritkább, mint a völgyben, az ember nagyokat lélegzik és szívesen elterül a puha pázsitra, hogy a vidék nagyszerűségében nyugodtan gyönyörködhessek.

E hegygerinczen fölfelé haladva és a csúcshoz közeledve utunkat többször gneisz-kőhalmazok zárják el, melyeken lóháton áthatolni igen veszélyes dolog. Így haladva délután 6 óra tájban a csúcs éjszaknyugati oldalához jutottunk, hol egy tisztás közepén elhatároztuk az éjt áttölteni. A lovakat kipányválták, s mi, kiki a hol alkalmas helyet talált, lepihentünk. Az est lobogó tűz és meleg thea szűresölése mellett igen kedélyesen telt el, mígnem törődésünk következtében jó ízű álomba merültünk.

Másnap korán reggel a társaság fiatalabb tagjai a Retyezát legmagasabb csúcsára indultak. Ez út igen fárasztó

volt, mert az orom éjszaknyugati s a legkönnyebben megmászható oldala egész kötengerrel van borítva, melyen fölfelé haladni, egyik kődarabról a másikra lépve, igen fárasztó. Körülbelül másfél órai mászás után a célnál, a R e t y e z á t - c s ú c s legmagasabb, hófoltokkal borított pontján voltunk.

A kilátás innen leírhatatlanul nagyszerű: keletre, délre és délnyugatra tőlünk kopasz s meredek sziklacsúcsok, sziklafalak, mélyedések, hegyi tavak, egyes hófoltok és itt-ott tisztás helyek tűntek fel, míg éjszakra és nyugatra sűrű erdők, fátlan hegyhátak s mély völgyek terültek. Messze távolban a látó határt ködtenger borította el.

Oly elragadó zord, de magasztos e csúcs környéke, hogy az ember teljesen elfogulttá lesz, s nem tudja, min gyönyörködjék jobban.

A fölmenő nap sugarai lassan-lassan eloszlatták a ködlepet s látó körünk igen kitágult. Keletre és nyugatra szakadatlan hegység, míg dél felé a hegyhátokon át Oláhország sík területe s ezen keskeny ezüst-szallag alakjában az Al-Duna, kivált messzelátóval, kivehetővé vált.

Sokáig gyönyörködtünk ez isteni panorámán, mígnem távol kalandozó figyelmünket a közelben történő érdekes dolog nem vonta magára. Ez néhány zergének játszi közeledése volt a tőlünk délre fekvő tükör-síma Bukurá távához. E ritka képben addig gyönyörködtünk, meddig azt az irigy sziklák el nem fedték szemünk elől.

A Retyezát csúcsa és sziklaromokból álló környéke szürkés-fehér, néha tarkás kinézésű, tömeges-szerű közepes-csúcsos szövettű gneiszből, az ú. n. gránit-gneiszből áll, melyben már szabad szemmel tejfehér, részben vörhenyes, gyakran mogyorónyi nagy szemekben kiválott kaolinos földpát, szürke quarz, zöldes-barna mállott biotit és ennek egy változata az ú. n. rubellan és kevés muscovit vehető ki. E gneiszokat nagyító alatt vizsgálva láthatjuk, hogy a földpátok közt egészen üdék is előjönnek, melyekben gyakoriak a tús apatit-zárványok; ez utóbbi földpátok többnyire plagioklasok, míg a mállottak és halmaz-polarisatiót mutatók orthoklasok; a biotit már zöldes chloritos és barna szerpentin-szerű anyaggá változott át, míg a muscovit eléggé üde. Ezekon kívül gyakran jókora pistazit-kristálycsoportok és szemcsék is láthatók e kőzetekben.

Az idő előrehaladtával mi is megkezdtük levonulásunkat; az éjji tanyához érve és lovainkra felpakolózva az egész karaván lefelé indult. Este 8—9 óra tájban visszaérkeztünk Malomvízre, hol fáradalmainkat kipihenendők széteszlottunk.

Mielőtt végképen megválnánk ez érdekes hegycsoport-

tól, geológiai szempontból emlékezzünk még vissza a megtett úton látott kőzetekre. És ha ezekből következtetést akarunk vonni e hegycsoport földtani szerkezetére, azt így tehetjük:

A Retyezát-hegycsoport magját tömeges-szerű gránitos gneiszok alkotják, melyet első burokként szürkés-fehér jó palás gneiszok vesznek körül; ezután igen széles övben graphitos muscovit-biotit-palák következnek, váltakozva gránát-tartalmú chloritos-tálkos és chlorit-palákkal, a legszélsőbb övet, a hegycsoportnak a Hátszegi-völgygyel érintkező lábait, a chloritos-tálkos palák képezik.

A mi áll a Retyezát közvetlen tömegére, az a közel szomszédos hegységre is nagy valószínűséggel alkalmazható.
